

“БЕКТЕМИН”

Бекмамат Осмонов атындагы

Жалал-Абад мамлекеттик университетинин
ректору, техника илимдеринин доктору,
профессор К. Ж. Усенов

“ 26 ”

декабрь

2019-жыл

Акматов Кыялбек Камутовичтин «Орто мектепте акын-жазуучулардын өмүр баянын чыгармалары менен биримдикте окутуунун илимий-методикалык негиздери» аттуу темадагы 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн жазылган доктордук диссертациялык ишине жетектөөчү мекеменин

РАСМИЙ ПИКИРИ

Диссертациялык иш Ош мамлекеттик университетинин Кыргыз тилин жана адабиятын окутуунун методикасы кафедрасында аткарылган.

Илимий кеңешчи – педагогика илимдеринин доктору, И.Арабаев атындагы кыргыз мамлекеттик университетинин педагогика кафедрасынын профессору Муратов Абдыкерим Жаркынбаевич.

1. Изилдөөнүн актуалдуулугу.

Акын-жазуучулардын өмүр баянын, чыгармачылыгын үйрөнүү – адабий билим берүүнүн маанилүү звенолорунун бири. Кыргыз адабиятын окутуунун методикасы илими орус жана совет методикасына негизденип пайда болуп, андан ары калыптанган, өнүккөн. Өмүр баянды окутуу дүйнөлүк педагогикада ар дайым талаштарды жаратып келген. Мисалы, француз адабиятчысы Ш.О.Сент-Бёв «биографический» деп аталган методду негиздеген да, ал теориясында автордун өмүр баянын ийне-жибине чейин окуу керек, анын гастугун кандай байлаганын да балдар билиши керек деген.

Бул методду даниялык адабий сынчы, публицист Георг Брандес, орус адабиятчылары Н.А.Котляревский, О.П.Герасимов ж.б. изилдоочүлөр колдошкон. Экинчи пикирдегилер аларга каршы ойдо болушат. Анын өкүлдөрү Б.М.Эйхенбаум, В.Б.Шкловский, В.Ф.Переверзев ж.б. адабиятчылар. Алар бул же тигил чыгарманы үйрөнүүдө жазуучулардын биографиясы эч кандай мааниге ээ эмес деп эсептешкен. Жогоруда карама-каршы пикирлерди эске алып, советтик методисттер орус адабияты сабагында жазуучунун өмүр баянын чыгармалары менен бирдикте окутуунун бүтүндөй системасынын илимий негизин иштеп чыгышкан.

Ал эми кыргыз адабиятын окутуу илиминде бул проблема ыраттуу жана өз алдынча докторлук диссертациянын алкагында иштелип чыккан эмес. Демек, кыргыз педагогикасында жазуучулардын өмүр баяндарын чыгармалары менен биримдикте окутуунун методикалык системасын, дидактикалык принциптерин, туура критерийлерин жана шарттарын аныктоо жана мугалимдерге сунуштоо, сунуш кылынган методикалык ыкмалардын, жолдордун, каражаттардын майнаптуулугун педагогикалык тажрыйбада сынактап откорүү милдети актуалдуу маселелердин бири.

2. Изилдөөнүн илимий жоболорунун, жыйынтыктарынын жана сунуштардын негизделиш даражасы.

Диссертация бири-бири менен логикалык жактан байланышкан 4 баптан, алардын ар биринен келип чыккан корутундулардан, жалпы жыйынтыктардан, сунуштардан, пайдаланылган адабияттардын тизмесинен турат. Эмгектин жалпы көлөмү – 301 бет, анын ичинен негизги тексти – 255 бет, пайдаланылган адабияттардын тизмеси 417, таблицалар – 20, сүрөттөр – 9.

Киришүүдө изилдөөнүн бүгүнкү күндөгү актуалдуулугу, максаты, милдеттери, коргоого сунуш кылынган жоболор, апробацияланышы тууралуу маалыматтар берилет.

Биринчи глава «Мектептерде акын-жазуучулардын өмүр баянын окутуунун теориялык-методологиялык проблемалары жана изилдениш

тарыхына обзор, тарыхы жана учурдагы абалы»деп аталып, автор изилдөөгө алган түшүнүгүнүн байыркы башатына кайрылат. Уламыш боюнча «Манас» эпосун чыгармага айландырган баатырдын кырк чоросунун бири Ырамандын Ырчы уулу деп айтылып келерин, андан кийин легендарлуу Токтогул ырчы болгонун айтуу менен автор кыргыз элиндеги «Токтогулдай ырчы бол, Толубайдай сынчы бол» деген ылакап сөздүн маанисин чечмелейт. Чыгармачылык жана биографиялык тагдыр байланышын Жусуп Баласагын, Балык Кумар уулу, Калмурза ырчы, Арстанбек ырчы ж.б. таланттуу адамдардын мисалында айтып берет.

Бул главада теманын жалпы табияты, биографиянын ааламдашуу доорундагы тарбиялык, таалим берүүчүлүк функциясы, теманы мектепте окутууну изилдөөнүн философиялык, адабият таануучулук, педагогикалык, психологиялык негиздери ачып берилет. Изилдөөнүн ушундайча коюлушу жана проблеманын ушундайча чечилиши методологиялык жактан туура жана иштин системалуулугун, аргументтүүлүгүн камсыз кылат.

«Акын-жазуучулардын өмүр баянын окутуу боюнча илимий изилдөөнүн материалдары жана методдору»деп аталган 2-главада илимий изилдөөнүн материалдарын талдоого алат. Мында автор азыркы учурда адабий билим берүү боюнча мамлекеттик стандартка таянат. Ага ылайык 5-7-класстарда автор тууралуу кыска гана айтылат, автордун сүрөтү, туулган жылы жана урунттуу чыгармалары тууралуу гана кабарланат. 8-9-класстарда автор тууралуу, анын алдыда окулуучу чыгармасына байланыштуу маалымат берүү ишке ашырылат. Бул класстын окуучулары цифралар жана фактылар менен иштөөдөн кыйналгандыктан материалдар кызыктуу берилгени максатка ылайык келет деп жазат автор. «10-11-класстарда жазуучунун биографиясы, коомдук ар кандай ишмердиги, чыгармачылык өсүү процесси толук үйрөтүлөт. Ар бир чыгармасынын жеке өзүнүн тагдырындагы жана кыргыз адабиятынын тарыхындагы орду так көрсөтүлүүгө тийиш. Өмүрбаянды үйрөтүүдө, автордун чыгармачылык жүзү, индивидуалдуу өзгөчөлүгү, жеке почерки конкреттүү мисалдар менен чагылдырылат.

Жазуучунун өмүр жолун маалыматтар менен толтуруп салуу туура эмес, кызыктуу баяндар, ошол автор тууралуу башкалардын пикирлери да керек». Мындай ойго кошулуу – мектептик билим берүүнүн сапатын жогорулатат.

«V-VIII класстарда акын-жазуучулардын өмүр баяны тууралуу маалымат берүүнүн методикасы» деп аталган 3-главанын биринчи бөлүмү жазуучулардын кыскача биографиясын адабияттык окуу курсунда окутуунун мазмунун жана технологияларын ачып берүүгө арналат. Экинчи бөлүмүндө акын-жазуучулардын өмүр баянынан маалымат берүүнүн дидактикалык принциптерин көрсөтүлөт.

Жогорку класстарда акын-жазуучулардын өмүр баянын чыгармалары менен биримдикте окутуунунга арналган кийинки главада автобиографиялык чыгармаларды окутуу, чыгармаларды талдоодо анын авторунун жашаган доору, заман, жазуучулардын инсандык сапаттары тууралуу окуучулардын билимин жогорулатуу проблемалары каралып, бул багытта Т. Сатылгановдун VIII класста өмүр жана чыгармачылык жолун «Кош, апаке», «Айланган тоонун бүркүтү», «Эңсеген элим, аманбы» деген ырлары менен биримдикте окутуунун методикасы иштелип чыгып, Касым Тыныстановдун «Академия кечелери» аттуу пьесалар түрмөгүнө байланыштуу автордун репрессияга тартылышы тууралуу тарыхый окуялар талдоого алынат.

3. Изилдөөнүн илимий жаңылыгы жана теориялык мааниси.

Кыргыз адабиятын окутуунун методикасында эң алгачкы жолу акын-жазуучулардын өмүр баянын алардын чыгармалары менен биримдикте окутуунун методикалык принциптери жана методикалык шарттары аныкталгандыгы жана алар педагогикалык тажрыйбадан өткөрүлгөндүгү менен байланышат.

4. Изилдөөнүн практикалык баалуулугу.

Изилдөөдөн алынган таянактар жана сунуштар окуу программаларын, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду өркүндөтүүгө, кыргыз адабиятын окутуу боюнча илимий изилдөөлөрдүн деңгээлин жакшыртууга жардам берет.

5.Изилдөөчүнүн жекече салымы.

Акын-жазуучулардын өмүр баянын алардын чыгармалары менен биримдикте үйрөтүүнүн методикалык системасы соңку шарттарга жана талаптарга ылайык кыргыз педагогикасында эң алгачкы жолу диссертанттын жеке өзү тарабынан иштелип, ал сунуштар педагогикалык экспериментте жеке өзү тарабынан текшерүүдөн өткөрүлдү жана мектеп мугалимдерине тартууланды, илимий кеңешчи менен авторлоштукта жазган макалаларында жеке өзүнүн сунуштарын киргизгендиги.

6.Авторефераттын диссертациянын мазмуну менен дал келиши.Авторефератдиссертациянын негизги мазмунун ачып бере алат, анда кыргыз, орус, англис тилдериндеги резюмеси туура иштелген.

7.Диссертациянын негизги натыйжаларынын, жыйынтыктарынын, корутундуларынын толук жарыяланышы.Изилдөөнүн проблемасы боюнча жарыяланган эмгектери жана сапаты жагынан КР ЖАК талап кылган норма үчүн жетиштүү. Автордун илимий-методикалык эмгектери изилдөөнүн негизги теориялык жоболорун жана практикалык сунуштарын толугу менен өз ичине камтыйт.

8.Диссертациялык жумуштун айрым кемчиликтери катары төмөнкүлөрдү көрсөтүүгө болот.

1. Диссертациянын ички мазмунунда акын-жазуучулардын өмүр баянын окутуу боюнча Борбордук Азиядагы мектептердин, жок дегенде өзбек, казак, түркмөн мектептеринин тажрыйбалары обзор катары берилсе, диссертация дагы мазмундуу болмок.

2. Диссертациянын тексттиндеги айрым орфографиялык, пунктуациялык мүчүлүштүктөрдү кароо керек.

Бирок, аталган кемчиликтер диссертациянын негизги теориялык жана практикалык натыйжаларына олуттуу таасир эте албайт.

Акматов Кыялбек Камутовичтин диссертациясы мектепте акын-жазуучулардын өмүр баянын чыгармалары менен байланышта окутуу

проблемасы боюнча кыргыз педагогика илиминде өз орду бар, толук бүткөрүлгөн жана өз алдынча аткарылган илимий изилдөө болуп саналат.

Акматов Кыялбек Камутовичтин «Орто мектепте акын-- жазуучулардын өмүр баянын чыгармалары менен биримдикте окутуунун илимий-методикалык негиздери» аттуу темадагы диссертациялык изилдөөсү Кыргыз Республикасынын Жогорку аттестациялык комиссиясынын “Окумуштуулук даражаларды ыйгаруунун тартиби жөнүндөгү” Жобосунун 10-пунктунун талаптарына толук жооп берет. Ал эми изденүүчү Акматов К.К. 13.00.02 – окутуунун жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын алууга татыктуу деп эсептейбиз.

Пикир Бекмамат Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин башталгыч билим берүүнүн теориясы жана методикасы, педагогика жана психология кафедраларынын кеңейтилген жыйынынын 2019-жылдын 25-декабрында (№9-протокол) талкууланып, бекитилди.

Катышкандар:

1. Сакиева С.С.- педагогика илимдеринин доктору, профессор (13.00.02);
2. Токтогулов С.Т.- педагогика илимдеринин доктору, проф.м.а. (13.00.01);
3. Калчакеев К.Б.–филология илимдеринин доктору, проф.м.а. (10.01.09);
3. Ураимов К.М. -педагогика илимдеринин кандидаты доц.м.а. (13.00.02);
4. Нусупова Р.С. -педагогика илимдеринин кандидаты, доц.м.а. (13.00.01);
5. Найманбаев М.Ж.- педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);
6. Рыскулова Г.У.- педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);
7. Тажибаева Ж.К.- педагогика илимдеринин кандидаты доц.м.а.(13.00.02);
8. Ажыкулов С.М.- педагогика илимдеринин кандидаты, доц.м.а.(13.00.01);

9.Халдарова Ы.А. - педагогика илимдеринин кандидаты, доцент (13.00.01);

10.Ажыбаева З.А.- филология илимдеринин кандидаты, доцент (10.00.01)

Жыйындын төрайымы,
педагогика илимдеринин
доктору, профессор

С.С. Сакиева

П.и.д., профессор С.С.Сакиеванын колун тастыктаймын.

ЖАМУнун Окумуштуулар кеңешинин катчысы,

педагогика илимдеринин кандидаты

Р.С.Нусупова

Сана берсе 13.18.580
2019г.
У. с.р. д.с. :of Осмурбаев ДК.

И. АРАБАЕВ атындагы КЫРГЫЗ МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТ -
КЫРГЫЗСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ им И. АРАБАЕВ.

КОЛ ТАМГАСЫН ТАСТЫКТАЙМЫН
ПОДПИСЬ ЗАВЕРЯЮ